

**UNIVERSITATEA OVIDIUS DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL: FILOLOGIE**

TEZA DE DOCTORAT

PROBLEMATICA INTERCULTURALITĂȚII LA JUNIMEA

REZUMAT

Coordonator științific
Prof. univ. dr. habil. Marina Cap-Bun

Doctorand
Bitaracu (Micăuță) Simona

Constanța
2025

Cuprins :

Argument	7
Capitolul 1. Interculturalitatea – câteva repere teoretice.....	11
1.1. Cultura, fundament al dezvoltării interculturalității.....	11
1.2. Etnie, națiune, naționalism.....	18
1.3. Multiculturalism și interculturalitate.....	24
1.4. Identitatea – concept esențial al interculturalității.....	30
Capitolul 2. Interculturalitatea și modernitatea: explorarea interacțiunilor complexe..	39
2.1. Reconfigurarea realității sociale.....	39
2.2. Impactul interculturalității asupra societății contemporane.....	46
2.3. Transformările tehnologice în era interculturalității și a modernității.....	47
2.4. Promovarea mediatică a dialogului intercultural în era modernității.....	49
2.5. Dialogul cultural și influența lui asupra culturii.....	52
2.6. Evoluția teoriilor interculturalității în contextul contemporan.....	55
2.7. Rolul limbajului în construcția și percepția identității sociale.....	73
2.8. Sinele social: o abordare filologică a construcției discursului identitar.....	81
Capitolul 3. Interculturalitatea în educația contemporană.....	85
3.1. Educația și problematica lumii contemporane.....	85
3.2. Educația interculturală – abordări teoretice.....	89
3.3. Educația interculturală în viața comunității.....	96
3.4. Studiu comparativ al dezvoltării interculturale în diferite sisteme educaționale..	100
Capitolul 4. Problematica interculturalității la Junimea.....	105
4.1. Structura etnică a României în epoca junimistă și Articolul 7 din Constituție...	107
4.2. Implicarea junimiștilor în viața politică.....	111
4.3. Rolul stereotipurilor în epoca junimistă.....	113
Capitolul 5. Titu Maiorescu, <i>spiritus rector</i> al Junimii.....	117
5.1. Discursurile parlamentare.....	118
5.2. Studiile critice maioresciene.....	125
Capitolul 6. Problematizări ale interculturalității în publicistica eminesciană.....	133
6.1. Critica formelor fără fond de import occidental.....	135
6.2. Construcția simbolică a națiunii prin narațiunea jurnalistică.....	138

6.3. Marginalitatea ca formă de auto-conservare a națiunii.....	144
Capitolul 7. I. L. Caragiale, o sensibilitate interculturală autentică.....	153
7.1. Orientalul occidentalizat.....	170
7.2. Deschiderea interculturală către civilizația estică.....	182
7.3. Ultimul Caragiale: <i>Schițele nouă</i>	192
Capitolul 8. Ioan Slavici, o identitate culturală complexă	201
8.1. Slavici și modelul Mittel Europa.....	202
8.2. Negocieri identitare în romanul <i>Mara</i>	204
8.3. <i>Lumea prin care am trecut</i> - retrospectivă interculturală.....	210
8.4. Stereotipurile – o barieră culturală invizibilă.....	213
Concluzii.....	221
Bibliografie.....	235

INTRODUCERE

Această teză își propune ca obiective să analizeze modul în care problemele interculturalității se reflectă în publicistica, literatura, critica și politica junimiștilor și să evidențieze modernitatea modelului junimist prin deschiderea lui spre socio-culturalul european, analizat prin concepte preluate din studii contemporane postcoloniale. Principalele întrebări care se impun aici sunt corelate cu aceste obiective: 1. Care sunt atitudinile junimiștilor în legătura cu problema interculturalității în epocă? 2. Ce tip de relație există între epoca junimistă și modelele culturale, politice și literare europene? 3. Ce ne învață epoca acestui start al modernității despre lumea noastră de astăzi și cum putem folosi conceptualizările contemporane pentru a o aprofunda?

Interesul pentru problema interculturalității la *Junimea* a apărut, pe de o parte de la o observație legată de lumea contemporană care tinde spre globalizare, spre o unificare a spațiilor socio-culturale ale globului, pe de alta de la experiența personală la catedră care m-a făcut să observ adaptările sistemelor educaționale contemporane la provocările interculturalității. În acest context, o primă parte a tezei problematizează conceptul de interculturalitate, fixând reperele teoretice și conceptuale ale abordării propuse. Aspectele identitare și culturale ale interculturalității sunt dezbătute amplu și puse în conexiune cu etnicitatea și naționalismul. Sunt trecute apoi în revista interacțiunile complexe cu modernitatea, dar am considerat necesar să investigăm și felul în care interculturalitatea a modificat modul în care se face astăzi educație în lume.

Credem că este relevantă o contextualizare a conceptului de interculturalitate în mijlocul secolului al XIX-lea, cu scopul identificării concepției epocii, ilustrată prin câțiva dintre reprezentanții săi de marcă: Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Ion Luca Caragiale și Ioan Slavici. Desigur că cercetarea problemei interculturalității în epoca junimistă va fi poliedrică și în vederea acestui fapt ne-am propus să aplicăm metode de lucru care îmbină cercetarea cantitativă cu o cercetare calitativă. Metodele cercetării calitative, cum ar fi analiza fenomenologică și analiza ideologică, vor ajuta cercetarea de față să identifice cristalizarea noțiunii de interculturalitate în epoca junimistă. Metoda fenomenologică va avea la bază analiza unor texte memorialistice cu scopul de a studia modul în care junimiștii au perceput realitatea și ce sens au atribuit experiențelor de viață.

Considerăm că potrivită cercetării de față este și metoda etnografică, care vizează descrierea și analiza practicilor și credințelor culturale specifice epocii junimiste. Folosind

metoda etnografică, vom identifica obiceiurile, atitudinile, stilurile de interacțiune etc. ale culturii românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea pentru a analiza componenta interculturală a societății. Studiul de caz va deschide noi și multiple perspective cercetării, evident lăsând calea deschisă altora, și se va orienta spre textele literare, jurnalele, amintirile, publicistica, corespondența junimiștilor.

Plecând de la aspectele identitare, prezente în dezbaterile publicistică și în cea parlamentară, dar și în operele literare și în documentele memorialistice, ne propunem să investigăm problemele interculturalității în epoca junimistă. Vom schița structura demografică a tânărului stat român (în care își găsiseră adăpost foarte mulți străini) și vom lua în discuție reglementările legislative, mai cu seamă dezbaterile suscitade de celebrul articol 7 din Constituția de la 1866, cel care reglementa condițiile de obținere a cetățeniei române și drepturile de proprietate asupra pământurilor agricole și care a devenit obiect de negociere și de presiune europeană în momentul recunoașterii Independenței, după 1877. Dacă politicianul Maiorescu este mai maleabil și înțelege dezideratul alinierii cu punctul de vedere european, jurnalistul Eminescu este profund revoltat de „sila ce n-o face Tractul de la Berlin”, ceea ce i-a adus acuzații de antisemitism.

Ne vom opri cu insistență și asupra dezbaterilor legate de integrarea Dobrogei – un spațiu profund intercultural, multiethnic și multireligios – în teritoriul românesc. Luările de poziție reptate al publicistului Eminescu dovedesc o înțelegere profundă și nuanțată a situației populațiilor din Dobrogea și o sensibilitate interculturală autentică ce îl absolvă parțial de acuzațiile de xenobobie.

Desigur, nu în ultimul rând, vom stărui asupra celei mai spectaculoase dintre oglinzi, cea literară, care reflectă problematica interculturalității în multitudinea fațetelor sale. Definiții pentru această *forma mentis* specifică epocii sunt studiile critice maioreștiene, dar și o parte însemnată a creației caragialiene, romanul slavician *Mara* și opera sa memorialistică, în special *Lumea prin care am trecut*. Caragiale și Slavici sunt, prin concepții, mentalitate, formație intelectuală, dar și prin datele lor biografice, personalități complexe, cu o sensibilitate interculturală remarcabilă, deci studii de caz privilegiate pentru a studia problema situației Junimii față de provocările interculturalității.

Fără a pretinde să epuizeze subiectul, teza își propune să traseze câteva linii de forță ale problematicii interculturalității în epocă și să deschidă noi întrebări care ar putea deveni punct de plecare al unor cercetări ulterioare.

Capitolul 1 - *Interculturalitatea – câteva repere teoretice*

Capitolul este dedicat fundamentelor teoretice ale interculturalității, propunând o analiză amplă a conceptelor de cultură, etnie, națiune, multiculturalism și identitate, privite în relația lor istorică și contemporană. Demersul evidențiază caracterul dinamic, relațional și constructiv al acestor noțiuni, indispensabile în înțelegerea lumii globale actuale. Cultura ca fundament al interculturalității ocupă un loc central în analiză. Cultura este definită nu ca o abstracție, ci ca o realitate concretă a existenței umane, integrată în viața cotidiană și strâns legată de structurile sociale, economice și politice. Definiția UNESCO este utilizată ca reper major, subliniind caracterul complex al culturii, care include valori, tradiții, credințe, stiluri de viață și expresii simbolice. Din perspectivă interculturală, cultura are o funcție identitară esențială, oferind indivizilor sentimentul apartenenței la o comunitate. Sunt analizate paradigmele esențialiste și constructiviste ale culturii, prima fiind criticată pentru rigiditate, iar cea de-a doua valorizată pentru capacitatea de a explica transformările culturale generate de globalizare, mobilitate și interacțiune. Modelele teoretice clasice, precum „icebergul cultural”, sunt discutate critic, fiind considerate insuficiente pentru a reda complexitatea și dinamismul fenomenului cultural. Contribuțiile unor gânditori precum Herder, Spengler, Mead, Malinowski și Kilani evidențiază evoluția conceptului de cultură de la o viziune statică și națională la una relațională, adaptativă și deschisă către alteritate.

Etnia, națiunea și naționalismul sunt analizate prin raportare la cultura națională și la teoriile clasice și contemporane ale naționalismului. Anthony D. Smith este prezentat ca figură centrală, prin teoria etno-simbolistă, conform căreia națiunile moderne se sprijină pe un nucleu etnic premodern, constituit din mituri, simboluri, tradiții și memorie colectivă. Distincția dintre națiune și stat este clarificată: statul este o construcție politică, în timp ce națiunea are un fundament cultural și simbolic. Teoria lui Smith este pusă în dialog cu perspectivele moderniste ale lui Ernest Gellner, care explică națiunea prin industrializare și educație de masă, și ale lui Benedict Anderson, care definește națiunile drept „comunități imaginate”, apărute prin difuzarea culturii tipărite. De asemenea, este analizată contribuția lui John Hutchinson, care distinge între naționalismul cultural și cel politic, subliniind complementaritatea lor. Se identifică multiple forme de naționalism (omogenizant, al diasporei, al minorităților care caută statalitate, transfrontalier), demonstrând complexitatea fenomenului în context istoric și geopolitic.

Multiculturalismul și interculturalitatea sunt abordate ca răspunsuri distincte la diversitatea culturală contemporană. Multiculturalismul este analizat în ipostazele sale de realitate demografică, ideologie, filozofie publică și politică de stat, fiind ilustrat prin exemple din America de Nord și Europa. Sunt evidențiate diferențele dintre discursul politic și practicile instituționale, precum și criticile aduse multiculturalismului în contextul noilor mișcări sociale globale. Alternativele recente – integrarea civică și liberalismul muscular – sunt prezentate ca politici care pun accent pe adaptarea imigranților la valorile majoritare. În contrast, interculturalitatea este propusă ca un model orientat spre dialog, interacțiune și negociere culturală, evitând segregarea comunităților. Contribuția lui Will Kymlicka subliniază internaționalizarea multiculturalismului și rolul organizațiilor internaționale în promovarea drepturilor minorităților și ale popoarelor indigene, dar și limitele recunoașterii acordate imigrației recente.

Identitatea ca element central al interculturalității este analizată ca proces dinamic, plurivalent și contextual. Identitatea nu este redusă la apartenența culturală, ci este înțeleasă ca rezultatul negocierii dintre multiple dimensiuni: culturale, sociale, politice, de gen sau clasă. Sunt discutate conceptele de identitate multiplă, autoidentificare și heteroidentificare, evidențiindu-se tensiunile dintre autonomia individului și așteptările sociale. Identitatea etnică este abordată ca formă particulară de apartenență, definită prin memorie comună și practici culturale, dar caracterizată prin flexibilitate și situaționalitate. Perspectivele postcoloniale (Homi K. Bhabha) și reflecțiile filosofice ale lui Charles Taylor completează analiza, subliniind rolul discursului, al narațiunii și al valorilor morale în constituirea identității. Filologia și studiile culturale sunt prezentate ca domenii esențiale pentru investigarea acestor procese, întrucât ele analizează strategiile simbolice și narrative prin care identitățile se construiesc și se contestă.

Capitolul argumentează că interculturalitatea nu este doar un concept teoretic, ci o practică indispensabilă societăților contemporane, oferind un cadru de înțelegere critică a diversității, de depășire a stereotipurilor și de consolidare a conviețuirii democratice într-o lume marcată de mobilitate, pluralism și interdependență culturală.

Capitolul 2 - *Interculturalitatea și modernitatea: explorarea interacțiunilor complexe*

Capitolul al doilea analizează relația complexă dintre interculturalitate și modernitate, evidențiind modul în care aceste două concepte se influențează reciproc și generează transformări profunde în societatea contemporană. Demersul teoretic este unul interdisciplinar, situat la intersecția sociologiei, filologiei și studiilor culturale, și subliniază continuitatea unei tradiții intelectuale inaugurate de junimiști în secolul al XIX-lea, adaptată contextului modern și globalizat. Modernitatea este abordată nu doar ca realitate istorică, ci și ca proces discursiv, în care limbajul și comunicarea joacă un rol constitutiv în configurarea realităților sociale și culturale.

Pornind de la teoria lui Anthony Giddens, modernitatea este definită ca un fenomen ambivalent, caracterizat prin reflexivitate, separarea timpului de spațiu, globalizare și cultura riscului. Reflexivitatea modernă presupune o evaluare permanentă a practicilor sociale pe baza unor informații mereu reînnoite, ceea ce conduce la destabilizarea certitudinilor și la pluralizarea discursurilor. Separarea timpului de spațiu abstractizează relațiile sociale și permite circulația transnațională a ideilor și a narațiunilor culturale, în timp ce globalizarea este înțeleasă și ca proces discursiv, susținut de mass-media și noile tehnologii. Cultura riscului, specifică societăților moderne, se reflectă în limbajul crizei, al incertitudinii și al instabilității, prezent atât în discursurile politice, cât și în literatura contemporană. Din perspectivă filologică, modernitatea apare astfel ca o narațiune deschisă, aflată într-o permanentă renegociere simbolică.

Interculturalitatea, în contextul modernității, produce efecte ambivalente asupra societății contemporane. Pe de o parte, ea generează tensiuni sociale, manifestate prin asimilare forțată, intoleranță, discriminare sau conflicte identitare; pe de altă parte, creează oportunități de îmbogățire culturală prin procese de hibridizare, inovare și apariția unor noi forme de expresie artistică, discursivă și identitară. Educația este identificată ca un spațiu privilegiat de negociere interculturală, capabil să promoveze toleranța, gândirea critică și dialogul dintre culturi. Din perspectivă filologică, educația este înțeleasă ca discurs formativ, în care limbajul și narațiunile educaționale transmit valori legate de pluralism și conviețuire.

Transformările tehnologice și globalizarea reconfigurează profund formele de comunicare și circulație culturală. Internetul și rețelele sociale facilitează interacțiuni interculturale fără precedent, dar în același timp favorizează uniformizarea discursivă, falsificarea culturală și fragilizarea reprezentărilor identitare. Călătoriile internaționale și

turismul devin experiențe interculturale ambivalente, oscilând între autenticitate și simulacru comercial, în timp ce diaspora și migrația generează procese de hibridizare culturală, adesea însoțite de conflicte identitare. În toate aceste contexte, limbajul joacă un rol central, funcționând ca spațiu de adaptare, rezistență și negociere a identității.

Mass-media tradițională și noile platforme digitale influențează decisiv modul în care diversitatea culturală este percepută și valorizată. Reprezentările mediatice pot stimula incluziunea și dialogul intercultural, dar pot și perpetua stereotipuri, marginalizare și polarizare. Rețelele sociale creează atât comunități de solidaritate, cât și mecanisme de dezinformare și propagandă, evidențiind caracterul performativ al discursurilor mediatice. Din perspectivă filologică, mass-media este un spațiu discursiv în care sensurile culturale sunt construite, negociate și contestate, iar dezvoltarea competențelor critice de interpretare devine esențială pentru o înțelegere echilibrată a alterității.

Dialogul intercultural este analizat ca practică fundamentală a modernității, manifestată în spațiul urban, în mediul profesional, în artă, în educație și în diplomația culturală. Urbanizarea generează comunități plurale, dar și riscuri de segregare și marginalizare, în timp ce globalizarea muncii impune competențe interculturale avansate. Arta și cultura sunt prezentate ca instrumente privilegiate ale dialogului, capabile să depășească barierele lingvistice și să contribuie la transformarea socială. În acest context, dialogul intercultural este definit ca un proces de negociere a diferenței, în care „vorbitorul intercultural” apare ca mediator reflexiv, deschis către alteritate și capabil să gestioneze conflicte simbolice și identitare.

În analiza identității sociale, perspectiva lui Richard Jenkins este centrală, redefinind identitatea ca proces discursiv și performativ, nu ca esență fixă. Identitatea se construiește și se legitimează prin limbaj, interacțiune și reprezentare, fiecare act discursiv devenind o strategie de auto-reprezentare. Limbajul are o funcție ideologică, participând la consolidarea sau contestarea ierarhiilor sociale și la distribuirea puterii simbolice. Astfel, analiza critică a discursului devine indispensabilă pentru înțelegerea mecanismelor prin care identitățile sunt produse și negociate în modernitate.

În final, sinele social este conceput ca rezultat al unei performanțe discursive continue, adaptată contextului, audienței și relațiilor de putere. În modernitatea digitală, identitatea devine fluidă, plurivocă și dependentă de capacitatea indivizilor de a-și ajusta discursurile pentru a rămâne credibili și legitimi. Din perspectivă filologică, acest cadru teoretic confirmă

rolul central al limbajului în construcția identitară și evidențiază interculturalitatea ca practică indispensabilă pentru o modernitate incluzivă, reflexivă și democratică.

Capitolul 3 - *Interculturalitatea în educația contemporană*

Capitolul al treilea analizează interculturalitatea în educația contemporană dintr-o perspectivă interdisciplinară, relevantă atât pentru filologie, cât și pentru științele educației, evidențiind educația ca răspuns fundamental la provocările complexe ale lumii actuale. Accelerarea schimbărilor socio-politice, economice și tehnologice a transformat educația într-un proiect universal și continuu, care depășește cadrul instituțional al școlii și se extinde asupra întregii vieți a individului. Educația este astfel redefinită ca proces permanent, dinamic și deschis, indispensabil adaptării la realitățile globale.

În epoca actuală, accentul se deplasează către educația permanentă, sub forme precum învățarea pe tot parcursul vieții, autoeducația și educația globală. Aceasta nu mai presupune acumularea extensivă de informații, ci dezvoltarea de competențe cognitive, atitudinale și adaptative, susținute prin metode activ-participative și tehnologii educaționale moderne. Educația permanentă reconfigurează raportul dintre educație și autoeducație și transformă școala într-un proces continuu de formare, integrat în dinamica socială. În acest cadru, diversitatea este recunoscută ca realitate constitutivă a lumii contemporane, infirmând ideea unor culturi pure și impermeabile și devenind premisă fundamentală a dialogului intercultural. Așa-numitele „noi educații” răspund necesității adaptării individului și a comunităților la pluralitatea culturală și la provocările globale ale secolului XXI.

Educația contemporană nu mai este concepută exclusiv ca instrument de transmitere a cunoașterii, ci ca proces multidimensional și interdisciplinar, integrat în marile problematice ale lumii actuale. Din perspectivă filologică, educația devine un spațiu discursiv în care valorile, identitățile și diversitatea culturală se construiesc și se negociază, contribuind la configurarea unui nou umanism global. În acest sens, educația interculturală este promovată la nivel european și internațional ca demers metodologic menit să valorifice diversitatea și să susțină conviețuirea democratică.

Fundamentele teoretice ale educației interculturale sunt asigurate de contribuțiile disciplinelor socio-umane, precum psihologia socială, sociologia, psihologia interculturală, antropologia culturală și etnologia, care oferă instrumente de analiză pentru înțelegerea stereotipurilor, proceselor de aculturație, conflictelor sociale și relațiilor dintre individ, grup și

cultură. Raportările UNESCO și ale Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI integrează educația interculturală în cadrul celor patru piloni ai educației, punând accent pe dialogul intercultural ca schimb respectuos și liber, orientat spre reducerea discriminării și promovarea solidarității globale. Identitatea este înțeleasă ca rezultat al raportării la alteritate, iar depășirea etnocentrismului devine condiție esențială a conviețuirii interculturale.

O distincție conceptuală importantă este realizată între multiculturalitate și interculturalitate, prima desemnând coexistența paralelă a grupurilor culturale, iar cea de-a doua implicând interacțiune, schimb și negociere simbolică. Interculturalitatea este astfel asociată cu dinamismul relațiilor culturale și cu recunoașterea reciprocă, evitând riscul izolării culturale. Din perspectivă aplicativă, educația interculturală urmărește formarea competenței interculturale, fundamentată pe conștientizarea propriei identități culturale și pe deschiderea față de alteritate, ca antidot împotriva etnocentrismului, rasismului și xenofobiei. Deși cadrul legislativ european și național susține acest demers, aplicarea practică rămâne limitată în anumite contexte, inclusiv în România.

Educația interculturală este analizată și ca proces social extins dincolo de spațiul școlar, fiind influențată de mass-media, artă, sport și cultură. Mass-media se afirmă ca vector educativ informal major, având un impact semnificativ asupra formării percepțiilor despre alteritate. Sportul și muzica sunt prezentate ca spații privilegiate ale dialogului intercultural, capabile să creeze punți între culturi și să promoveze valori precum pacea și solidaritatea. Activitățile interculturale propuse pentru educația formală și nonformală contribuie la diminuarea distanțelor culturale și la stimularea acceptării reciproce, consolidând dimensiunea comunitară a educației.

În plan teoretic, interculturalismul este definit ca proces dinamic de negociere culturală, în care cultura este concepută atât ca moștenire simbolică, cât și ca proces de creație și transformare. Arta și literatura sunt valorizate ca forme anticipative de reflecție socială și culturală, capabile să modeleze imaginarul colectiv și să susțină ideea unei fraternități ce depășește granițele naționale. Din perspectiva filologiei, limbajul și discursul sunt centrale în construcția identității și a alterității, iar competența interculturală presupune nu doar cunoașterea limbii, ci și capacitatea de interpretare, relaționare și reflecție critică asupra diferențelor culturale.

Analiza comparativă a dezvoltării educației interculturale în diferite sisteme educaționale evidențiază modul în care politicile educaționale au evoluat ca răspuns la intensificarea migrației și diversificarea structurilor sociale. Modelele analizate demonstrează

că integrarea diversității necesită strategii educaționale flexibile, adaptate contextelor naționale, și că valorizarea diferențelor este mai eficientă decât negarea lor. În toate aceste contexte, limbajul funcționează ca instrument esențial de incluziune sau excludere, iar educația interculturală apare ca proces socio-discursiv în care politica, cultura și comunicarea interacționează pentru a construi modele de coexistență democratică.

În ansamblu, capitolul evidențiază educația interculturală ca demers interdisciplinar și polimorf, articulat între școală, comunitate și spațiul cultural larg. Din perspectivă filologică, aceasta confirmă rolul fundamental al limbajului și al discursului în negocierea identităților și în promovarea dialogului intercultural, susținând necesitatea formării unei competențe interculturale capabile să valorizeze diversitatea și să asigure conviețuirea pașnică în societățile contemporane.

Capitolul 4 - *Problematica interculturalității la Junimea*

Capitolul analizează problematica interculturalității în contextul *Junimii*, evidențiind modul în care secolul al XIX-lea a reprezentat pentru cultura română un moment decisiv de modernizare și racordare la valorile europene, dar și o perioadă de intense tensiuni identitare. Într-un spațiu cultural marcat anterior de afirmarea latinității prin *Școala Ardeleană* și generația pașoptistă, *Junimea* își asumă rolul de mediator între tradiție și modernitate, propunând o formă de sincronizare critică cu Occidentul. Formați în universități europene, junimiștii promovează profesionalizarea literaturii, dialogul critic și respingerea imitației sterile, sintetizate de Titu Maiorescu în teoria „formelor fără fond”, care pledează pentru o modernizare organică, adaptată realităților românești.

Junimea contribuie decisiv la redefinirea canonului literar și la integrarea literaturii române în circuitul valorilor continentale, fără a nega influențele occidentale, ci adaptându-le critic. Identitatea culturală românească se conturează astfel într-o tensiune constantă între latinitatea revendicată și balcanismul adesea respins sau marginalizat. Așa cum arată Maria Todorova, românii manifestă un narcisism cultural orientat spre Occident, deși opere precum cele ale lui I.L. Caragiale dezvăluie o balcanitate trăită și asumată artistic. Această ambivalență se reflectă atât în producția literară, cât și în viața personală a junimiștilor, deschiderea lor interculturală fiind vizibilă inclusiv la nivel biografic.

Dimensiunea interculturală se manifestă pregnant și în dezbaterile politice ale epocii, în special în jurul articolului 7 din *Constituția* de la 1866 și al chestiunii evreiești. Revizuirea

acestui, impusă de *Congresul de la Berlin*, a generat un conflict discursiv între presiunile europene pentru emancipare și temerile interne legate de suveranitate și identitate națională. Din perspectivă filologică, discursurile lui Titu Maiorescu și Mihai Eminescu ilustrează două paradigme ale modernității românești: una moderată, orientată spre dialog și integrare europeană, și alta radical-naționalistă, percepută ca reacție defensivă față de intervențiile externe. Problema minorităților devine astfel nu doar una juridică, ci și un câmp de negociere simbolică între tradiție și modernitate.

Implicarea junimiștilor în viața politică consolidează acest profil intercultural și european. Afilierea lor la *Partidul Conservator* nu presupune un conservatorism rigid, ci unul moderat, de inspirație anglo-saxonă, bazat pe pragmatism, simț civic și respect pentru instituții. Modelele occidentale – britanic, german sau spaniol – sunt asumate critic, iar ideologia junimistă se constituie ca o sinteză între stabilitate și reformă. Figuri precum Titu Maiorescu și P.P. Carp promovează un discurs politic antiutopic, orientat spre responsabilitate socială, autonomie individuală și binele public, contribuind la modernizarea vieții politice românești.

Un rol important în configurarea raporturilor interculturale ale epocii îl joacă stereotipurile, analizate ca mecanisme cognitive și discursive de simplificare a realității sociale. Pornind de la *Legea lui Thomas* și de la teoriile lui Lippmann, capitolul arată că stereotipurile funcționează atât ca instrumente de integrare, cât și ca mijloace de excludere. Exemplele din corespondența lui Eminescu sau din scrierile și experiențele lui Maiorescu ilustrează modul în care stereotipurile etnice și culturale reglează raporturile dintre in-group și out-group, reflectând frustrări personale, ierarhii simbolice și tensiuni identitare. Acestea nu sunt simple clișee, ci structuri discursive cu impact real asupra percepției alterității.

În ansamblu, capitolul demonstrează că *Junimea* reprezintă un moment fundamental în istoria interculturalității românești, articulând o identitate culturală complexă, situată între europeanizare și specific local. Prin literatură, critică, politică și discurs public, junimiștii au contribuit la definirea unei modernități românești reflexive, în care interculturalitatea funcționează ca proces de negociere permanentă între identitate și alteritate, între tradiție și sincronizare europeană.

Capitolul 5 - *Titu Maiorescu, spiritus rector al Junimii*

Capitolul remarcă drept figura centrală a junimismului unul dintre principalii întemeietori ai culturii române moderne. Format în contextul constituirii statului român, el a

beneficiat de o educație europeană solidă, studii la Viena, Berlin, Giessen și Sorbona, dobândind competențe umaniste în filosofie, litere și drept. Această formație i-a asigurat o deschidere culturală amplă și un spirit profund european, orientat spre valorile clasicilor germani și englezi, pe care îi considera repere pentru reorientarea culturii române.

Întors în Principatele Unite, Maiorescu aduce cu sine o mentalitate modernă, aflată la intersecția dintre tradiția orientală și spiritul occidental al modernității. Opțiunea sa germanofilă, confirmată în scrierile personale, îl plasează în linia unui model cultural perceput ca autentic și compatibil cu specificul românesc. În acest sens, Nichifor Crainic, în perioada interbelică, întărește această perspectivă, afirmând superioritatea influenței germane, asociată cu profunzime și organicitate, în opoziție cu modelul francez, considerat superficial și înstrăinător.

Prin formarea sa și prin poziționarea ideologică, Maiorescu a devenit un mediator cultural între spațiul românesc și cel european, contribuind decisiv la definirea unei identități moderne a culturii naționale. Criticul respinge fundamentarea politicii pe instincte, resentimente și ura de clasă, pledând pentru o cultură a responsabilității civice, bazată pe autodeterminare și echilibru rațional. Această poziție se înscrie într-un demers de articulare a unei identități sociale flexibile, negociate între tradiție și modernitate, prin raportarea constantă la valorile europene.

Publicarea discursurilor parlamentare în 1897 marchează nu doar o sinteză a evoluției statului român, ci și un autoportret al implicării junimistului în viața culturală și politică. Deși junimiștii refuzaseră inițial implicarea politică, sub influența contextului istoric au adoptat o poziție conservatoare moderată, integrând cultura și educația în centrul programului lor. Exemplele privind sprijinul pentru școlile românești din Ardeal sau critica finanțării preferențiale a teatrelor străine demonstrează atașamentul maiorescian față de valorile identitare și de rolul instituțiilor culturale ca focare ale unității naționale.

Analizate în lumina teoriei lui Richard Jenkins privind identitatea socială, aceste discursuri capătă relevanță suplimentară. Jenkins definește identitatea ca proces dinamic de negociere, menținut prin discursuri, simboluri și practici comune. Această perspectivă se regăsește în intervențiile lui Maiorescu, care promovează un model discursiv responsabil, menit să conserve valorile tradiționale, dar și să le dinamizeze prin raportarea la realitatea europeană. În acest sens, Maiorescu înțelege identitatea socială drept un echilibru între autoapărare și deschidere, între păstrarea specificului cultural și adaptarea la schimbare.

Astfel, concepția maioresciană anticipează teoriile moderne ale identității sociale: națiunea este un organism viu, aflat într-un permanent proces de reconfirmare, în care cultura și educația funcționează ca piloni centrali ai coeziunii sociale și ai integrării europene.

Analiza exprimă constant o dublă orientare: conștiința interculturală și spiritul european. Încă din adolescență, planurile sale de formare culturală, consemnate în jurnal, vizau integrarea literaturii române în circuitul cultural european, iar această direcție a rămas fundamentală pentru întreaga sa activitate critică. În *Cercetarea critică* (1867), Maiorescu ilustrează metoda comparativă, analizând literatura română prin raportare la modele clasice și moderne europene, explicând, totodată, dificultățile datorate debutului târziu al culturii culte românești.

În studiul *Asupra poeziei noastre populare* (1868), criticul recunoaște în culegerea lui Vasile Alecsandri nu doar un document literar, ci și un act identitar, de legitimare culturală europeană. Poezia populară este valorizată pentru autenticitatea expresiei, naturalețea sentimentului și funcția de „carte de vizită” a specificului românesc într-o Europă romantică interesată de diversitatea etnică.

Momentul de cotitură îl constituie însă eseu *În contra direcției de astăzi în cultura română* (1868), unde Maiorescu formulează celebra teorie a „formelor fără fond”. Criticul denunță imitația servilă a modelelor occidentale și lipsa unei baze sociale și culturale autentice care să susțină instituțiile moderne. Această viziune, anticipând perspectivele postcoloniale contemporane, indică riscul unei modernizări superficiale, reduse la aparențe și forme goale, care compromit tocmai ideea de progres. Din această poziție, Maiorescu se situează într-o relație critică față de liberalismul pașoptist și pledează pentru consolidarea „fondului” național înaintea adoptării „formelor” străine.

În raport cu teoriile actuale despre globalizare (John Tomlinson), perspectiva maioresciană capătă relevanță suplimentară: critica formelor fără fond echivalează cu o respingere a culturii globalizate, anistorice și „fără memorie”, în favoarea unei modernități ancorate în identitatea națională. „Omul kitsch”, ilustrat magistral de Caragiale, devine expresia acestei pseudomodernități bazate pe imitație.

Totuși, Maiorescu nu respinge universalitatea valorilor europene. În *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872), el salută emergența unui lirism autentic, exemplificat de Alecsandri și mai ales de Eminescu, care demonstrează că literatura română poate deveni europeană prin accentuarea specificului național. Evoluțiile ulterioare confirmă această intuiție:

în *Poeți și critici* (1886), criticul constată consolidarea noii direcții și maturizarea literaturii române.

Studiile dedicate lui Caragiale și Eminescu marchează punctele culminante ale gândirii critice maioresciene. Dramaturgul este apreciat pentru originalitatea tipologiilor sociale și pentru satirizarea caricaturală a formelor fără fond, în timp ce Eminescu devine figura exemplară a geniului universal, al cărui destin ar fi fost identic indiferent de context. Acest universalism se conjugă cu programul junimist de europenizare a literaturii române, vizibil și în receptarea germană a traducerilor (Alecsandri, Eminescu, Slavici, Negruzzi), pe care Maiorescu o consemnează în *Literatura română și străinătatea* (1882).

Astfel, critica maioresciană funcționează ca un discurs intercultural prin excelență: valorizează tradiția națională ca fundament al modernizării, respinge imitația sterilă și legitimează literatura română în orizontul european prin accentuarea specificului său. În acest sens, Maiorescu configurează o paradigmă durabilă a raportului dintre identitatea culturală românească și universalitatea europeană.

Capitolul 6 - *Problematizări ale interculturalității în publicistica eminesciană*

Capitolul analizează publicistica lui Mihai Eminescu ca un teren central pentru studiul interculturalității și al construcției identitare în epoca junimistă. Textele sale gazetărești acoperă domenii diverse – politică internă și externă, cultură, educație, economie, istorie și religie – și se remarcă printr-un stil literar elaborat, care depășește rigorile simplei gazetării. Eminescu folosește tropi literari, metafore și structuri retorice complexe, îmbinând limbajul cult cu graiul popular. Această mixtură stilistică creează un „aliaj compozițional polarizat”, punând în dialog tradiția orală românească cu cultura europeană, ceea ce constituie un procedeu intercultural prin excelență. În articolele sale, cititorul este activ implicat, devenind un „cititor-personaj” care asistă, reflectă și judecă desfășurarea evenimentelor – o strategie care transformă jurnalismul într-un „spectacol discursiv” critic și subversiv.

Unul dintre pilonii analizei eminesciene este critica „formelor fără fond”, concept inițiat de Titu Maiorescu. Eminescu denunță imitarea mecanică a instituțiilor și modelelor occidentale, fără adaptarea lor la realitățile istorice și sociale ale României. În articole precum cel din 11 decembrie 1877, în contextul Războiului de Independență, el folosește metafora arhitectonică „casa veche de piatră versus palatul de hârtie franțuzească” pentru a ilustra conflictul dintre structurile durabile și importurile superficiale. Critica sa vizează și prăpastia

dintre elite și popor: pseudo-elitele cosmopolite, parazite și deconectate de la vitalitatea poporului autentic, sunt contrastate cu masele populare, prezentate ca purtătoare ale unei vitalități autentice și necorupte. Această perspectivă reflectă preocuparea eminesciană pentru o modernizare organică, în care progresul este construit pe tradiție și experiență socială, nu pe imitație superficială.

Publicistica eminesciană valorifică poziția geografică și politică a României ca spațiu marginal și liminar, aflat la confluența civilizațiilor occidentale, slave și orientale. Această marginalitate este prezentată nu ca deficit, ci ca oportunitate de construire a unei contra-narațiuni de rezistență, care să protejeze identitatea culturală și să promoveze dialogul intercultural. În articolele dedicate Dobrogei (1878), Eminescu propune o administrație competentă și tolerantă față de diversitatea etnică și religioasă a noilor populații (turci, tătari, greci, armeni, evrei), pledând pentru respectarea principiilor democratice și pentru valorizarea alterității. Această abordare arată că poetul-jurnalist era conștient de necesitatea integrării interculturale și a hibridizării pozitive în construcția statului român.

Construcția simbolică a națiunii în publicistica eminesciană se realizează printr-o dublă narațiune: martirajul național și culpabilizarea elitei politice. În articolul *Dorobanții* (30 decembrie 1877), Eminescu surprinde starea jalnică a soldaților români – flămânzi, bolnavi, lipsiți de echipament – contrastând violent cu imaginea eroică vehiculată de presa liberală. Critica sa vizează incompetența guvernanților și cinismul elitei, descriind „plebea de sus” ca un corp străin, lipsit de simț patriotic, și valorificând poporul ca singura forță pozitivă a României. Comparările cu Republica Venețiană, Olanda sau Rusia pun în evidență viziunea organicistă a națiunii: cultura, munca și moralitatea sunt fundația durabilă a statului, în opoziție cu „spoiala” superficială a instituțiilor importate.

Din perspectiva teoriilor postcoloniale și a studiilor lui Homi K. Bhabha, publicistica eminesciană poate fi citită ca o analiză a marginalității și alterității. România, situată la intersecția imperiilor austro-ungar și rus, devine un spațiu liminal, în care discursul jurnalistic contestă dominația externă și reafirmă suveranitatea culturală și politică. Eminescu este astfel un „pionier al studiilor postcoloniale” prin critica expansionismului austriac și rus și prin pledoaria pentru păstrarea identității culturale. Marginalitatea devine un instrument de auto-conservare a națiunii, dar și un teren de dezvoltare a dialogului intercultural.

Publicistica sa, în timp ce se opune „civilizației pripite” și mimetismului cultural, integrează totodată elemente de toleranță și respect față de diversitatea etnică și religioasă. Aceasta generează un model intercultural timpuriu, bazat pe echilibru, integrare și hibridizare

culturală benefică, mai ales vizibil în comentariile sale despre Dobrogea. În același timp, criticile sale radicale la adresa elitei și modernizării superficiale subliniază necesitatea unei construcții organice a statului și a culturii, în opoziție cu modelele importate fără adaptare.

Prin urmare, publicistica eminesciană se situează la intersecția dintre literatură și gazetărie, dintre critică socială și construcție identitară, dintre tradiția românească și cultura europeană. Ea combină analiza politică și geopolitică cu reflecția morală și critică, transformând evenimentele istorice și sociale într-o construcție simbolică a națiunii. Eminescu folosește marginalitatea geopolitică a României pentru a construi o contra-narațiune de rezistență, promovând interculturalitatea și dialogul între grupuri etnice diverse, respectând principiile toleranței și ale integrării. Astfel, el nu este doar poetul națiunii, ci și un vizionar al relațiilor interculturale, iar publicistica sa reprezintă un exemplu timpuriu de jurnalism critic, postcolonial și identitar.

Capitolul 7 – I.L. Caragiale, o sensibilitate interculturală autentică

Opera și biografia lui I.L. Caragiale oferă un exemplu de sensibilitate interculturală profundă, modelată de originea sa alogenă (greco-albaneză) și de experiența unui mediu multilingv și multicultural în Bucureștiul secolului XIX. Această origine nu constituie doar o amprentă biografică, ci se dovedește motorul critic al operei sale, conturând o viziune capabilă să analizeze societatea românească atât din interior, cât și din exterior, și să medieze între matrici culturale diferite. Caragiale dezvoltă astfel o perspectivă dublă, orientată spre Occident, prin aspirarea la „civilizația europeană”, și spre Orient, prin familiaritatea cu universul balcano-fanariot, ceea ce îi permite să formuleze o satiră realistă cu o structură etică clară și o profunzime socială remarcabilă.

Un aspect central al acestei sensibilități este modul în care Caragiale gestionează tema minorităților și a relațiilor interculturale. În *O scrisoare pierdută*, prin personajul Cațavencu, el ridiculizează logica discriminatorie care culpabiliza evreii pentru eșecurile modernizării românești. Reflexul de excludere este inversat satiric: dacă toți falimentarii sunt „jidani”, atunci românii ar trebui să-și revendice dreptul la faliment. Această inversiune ironică demonstrează luciditatea sa față de stereotipurile etnice și capacitatea de a gândi critic mecanismele sociale de marginalizare. Conferința de la Constanța (1898), așa cum este redată de Petru Vulcan, ridiculizează mania politică de cafenea, sloganurile antisemite și autoindulgența majorității, subliniind autoironia ca instrument de autocontrol social și ca metodă de analiză critică.

În nuvela *O făclie de Paște* (1889), Caragiale pune în lumină eșecul instituțional și psihologia fricii minoritarului Leiba Zibal. Subprefectul corupt ia „peșcheș” și batjocorește victima, iar aceasta este plasată într-un context realist: abolirea pedepsei capitale, creșterea infracționalității și izolarea hanurilor. Victima, deși aparent pasivă, devine agent activ al violenței, ceea ce complică schema vinovăției și oferă o explicație socio-istorică a comportamentului, înlocuind prejudecățile cu analiza contextului. Caragiale alternează, cu autoironie, între perspectivele out-group și in-group, construind astfel o etică egalitară: niciun neam nu este mai bun sau mai rău, iar justiția și moralitatea trebuie să fie universale.

Mediul balcanic al copilăriei și originea greco-albaneză sunt completate de căsătoria cu Alexandrina Burelly, filiație franceză, care adaugă o dimensiune occidentală, urbană și romanizată universului său cultural. Această combinație de matrici îl face pe Caragiale observatorul tipologiilor sociale ale secolului XIX: frecventează spații politice, literare, burgheze și provinciale, transformând „foamea de experiență” într-un material pentru satira realistă și onomastică emblematică. În contextul Junimii, Creangă reprezintă arhaicul popular, Eminescu – romanticul mitic, iar Caragiale – realistul clasicizant care documentează și disciplinează materia socială prin luciditate și rafinament formal.

Relația lui cu Junimea evoluează de la susținere la disjuncție critică: Caragiale denunță inferioritatea socială a artistului, sabotajul instituțional care îi blochează numirea la Teatrul Național și ezitățile puterii în implementarea reformelor. Plecarea sa la Berlin (1904/1905) răspunde acestei frustrări și urmărește o experiență de „civilizare” europeană: ordine, disciplină, curățenie. Berlinul îi rafinează gustul estetic și îi conferă un aer european, dar produce și singurătate, diminuând relevanța socială directă. Corespondența intensă cu Zarifopol, Urechia și Gherea transcrie dorul de țară și evidențiază etica discursului „europenesec”, păstrând românitatea asumată și construind un epistolar ca gen literar major, cu reflecții asupra condiției muncii intelectuale și a responsabilității sociale a scriitorului.

Caragiale manifestă o dublă deschidere interculturală. Spre Occident, aspiră la modele literare și politice de prestigiu: Shakespeare, Molière, Machiavelli, Dante. Machiavelli, în special, devine instrument de analiză socială și politică, ilustrând strategiile puterii, corupția și manipularea – de la Trahanache și Dandanache la Zoe, transpusă ca figură de putere calculată. Italia reprezintă un filon constant, vizibil în prelucrările machiavelliene (*Kir Ianulea* ↔ *Belfagor*), în voiajul de nuntă, tururile europene și interesul muzical-cultural, iar referințele literare italiene (Dante, Machiavelli, Alexandru Borgia) se combină cu realismul local. Spre Orient, sensibilitatea sa derivă din universul mahalalei bucureștene și tradițiile fanariote, care

permit o analiză critică a duplicității, ipocriziei și tipologiilor sociale balcanice. Această dualitate generează o dramaturgie stratificată, cu texte care funcționează pe mai multe niveluri de receptare – mesaje de suprafață și de profunzime, pentru publicuri diferite.

Balcanismul literar este valorificat prin tipologii precum Mitică, „parizianul Orientului”, omniprezent, locvace și spirit critic reductiv, produs al burgheziei bucureștene. Moftul devine concept-soclu al satiricii: expresia aparenței, substituirea valorilor prin ritualuri și vestimentație occidentală, gestionarea superficială a modernizării. Comparativ cu Aleko Konstantinov și tipologia Bai Ganiu, Caragiale surprinde fenomenul universal al travestirii aparenței sociale și instituționale. Cafeneaua, berăria, salonul devin spații semi-publice de observare socială și spectacol civic, unde politica, presa și jocurile sociale se desfășoară performativ, iar literatura le documentează cu precizie și umor.

Volumul *Schițe nouă* (1910) consolidează vocația interculturală a lui Caragiale. Kir Ianulea combină epoca fanariotă, analiza prejudecăților și studii de caracter, integrând realismul social cu elemente istorice și folclorice. *Calul dracului* adaugă planul fabulos și inițiatic, iar *Pastramă trufanda* exploatează șocul alterității în spațiul judiciar, folosind turcisme și localizare lingvistică. *Abu-Hassan* tratează identitatea și jocul substituțiilor între periferie și centru. Exilul berlinez nu produce mimetism, ci distanță critică și luciditate. Matricile culturale multiple sunt integrate într-o poetică a transpunerii: modelele sunt însămânțate în solul românesc, tipurile rezultate își păstrează universalitatea tocmai prin localizare.

Caragiale filtrează creativ sursele culturale: modelele occidentale sunt onorate, dar reinterpretate, iar orientul-balcanic este transpus în registru literar critic și ludic. Satira, moftul și atenția la detaliile sociale devin instrumente de igienă civică și de demascare a imposturii. *Schițe nouă* poate fi citit ca manual de sensibilitate interculturală: Estul și Vestul coexistă critic, ludic și moral, tipologiile sale fiind actuale și relevând mecanismele prin care aparența se impune ca normă și cum literatura poate proteja conștiința civică. Caragiale devine astfel autor clasic al modernității periferice, capabil să medieze între canonul occidental și imaginarul oriental-balcanic, păstrând românitatea prin idiom și europeanitatea prin structură, ambiție și filtrul creativ al propriei viziuni estetice.

Capitolul 8 - Ioan Slavici, o identitate culturală complexă

Capitolul 8 al studiului analizează identitatea culturală complexă a lui Ioan Slavici, abordând opera sa prin prisma unei perspective postcoloniale. Autorul evidențiază că literatura

română a recunoscut arta nu doar ca formă estetică, ci și ca instrument de construire identitară, precum și ca spațiu al hibridității. Aceasta din urmă se manifestă ca amestec de practici și semne culturale provenite din contacte asimetrice între centrele de putere și periferii, reflectând interdependența dintre culturile dominante și cele marginale. Studiul de caz asupra lui Slavici este reprezentativ: crescut într-un Ardeal mitteleuropean, multiethnic și pluriconfesional, el internalizează o etică a deschiderii, conform principiului enunțat de Anatole France, „oamenii superiori au inima deschisă”. Experiența biografică se transformă în plan estetic în proza sa, care reproduce complexitatea și tensiunile mediului cultural transilvănean.

În romanul *Mara*, conceptul de hibriditate capătă dimensiuni multiple – sociologice, psihologice și axiologice. Romanul investighează alteritatea polimorfă – etnică, religioasă și de clasă – și modul în care aceasta modelează identitatea personajelor. Iubirea servește ca mecanism narativ pentru testarea raportului cu Celălalt, permițând o lectură modernă, imagologică a textului. Personajul Mara evidențiază tensiunea dintre adaptare și rezistență: deși trăiește într-un mediu cosmopolit, își ancorează identitatea în confesiune, arătând fața potențial opresivă a asimilării culturale. Hibriditatea se manifestă și la nivel lingvistic, prin dezvoltări încrucișate și împrumuturi de origine germană și maghiară, care densifică textura stilistică a prozei. Profilul intelectual al lui Slavici – familiar cu literaturile și filosofii centraleuropene și occidentale, poliglot – completează imaginea unui autor cu identitate multiplă și deschisă.

Analiza conceptualizează Transilvania ca spațiu de tranziție, contact și negociere între Vest și Est. Ideea de „punte” devine atât metaforă identitară, cât și model de echilibrare a diferențelor culturale, politice și confesionale. Aplicată operei lui Slavici, noțiunea funcționează pe două planuri: contextual-istoric, unde Transilvania austro-ungară este un cadru multiethnic, plurilingv și pluriconfesional; și estetic-discursiv, unde proza lui Slavici configurează o topografie a alterității, între valori autohtone și influențe externe. Chiar dacă termenul „Mitteleuropa” nu este folosit explicit, teme precum tensiunile dintre conservatorism și schimbare, între etici comunitare și imperative economice, între omogenizare și diferență, reproduc logica unui spațiu central-european. La nivel filologic, această „centralitate hibridă” se manifestă prin stratificarea discursului, regionalisme, interferențe lexicale și simboluri ale trecerii sau negocierii (granițe, târguri, poduri, itineranță). Limbajul devine astfel marcator al coexistenței și fragmentării identitare, ancorând spațiul social într-o Mitteleuropa recognoscibilă.

Romanul *Mara* pune în scenă acest model: Transilvania nu este doar decor, ci parametrul în care se constituie identitatea. Trama negocierilor economice, familiale și confesionale reflectă un model european de interfață Est–Vest, unde modernizarea trece prin filtre locale, iar identitatea se construiește relațional. Mara, ca femeie antreprenoare, utilizează capitalul pentru mobilitate socială și recunoaștere publică, dar în același timp negociază imaginea de mamă devotată și conservarea intereselor economice. Identitatea religioasă devine un plan suplimentar de testare: reacția Marei la botezul catolic al nepotului arată legătura strânsă dintre identitatea confesională și apartenența etnică, în timp ce personaje precum Persida gestionează simultan norme multiple, reușind să concilieze diferențele prin experiențe de viață și morala suferinței. Identitățile multiple co-există și se validează contextual, iar coerența subiectivă rezultă din controlul semnificațiilor concurente.

Planul stilistic al romanului sprijină tematica: focalizarea alternantă între perspectiva comunității și cea interioară reflectă mimetică Mitteleuropeană, unde instituțiile și idiomurile sociale mediază circulația sensurilor între Est și Vest. Realismul descriptiv și liric, detaliile economice și ritualurile comunitare nu doar documentează diferențele, ci le mediază. Finalul romanului nu propune o idilă a omogenității, ci posibilitatea coexistenței: personajele păstrează miezul identitar, dar învață să opereze la interfață, acolo unde regulile comunitare se întâlnesc cu dorințele individuale. Modernizarea apare ca proces interlocutiv, iar interculturalitatea ca principiu structural.

În volumul autobiografic *Lumea prin care am trecut*, Slavici oferă o cartografie a formării identitare într-un spațiu central-european pluriethnic. Identitatea nu este dată, ci rezultatul negocierii între apartenențe multiple, instituții și contexte istorice. Triada casă–școală–biserică asigură coeziunea, în timp ce proximitatea altor confesiuni și limbi obligă la auto-definire și decantare critică. Prin pedagogia empatiei și a contactului, copilăria și tinerețea devin laborator pentru competențe interculturale: adresarea în limba Celuilalt, respectul pentru diferență, ospitalitatea și solidaritatea devin norme de conviețuire. Analiza prin grila lui Edward T. Hall relevă un spațiu de tip policronic, în care relațiile preced regulile, timpul este elastic, iar sensurile circulă implicit.

Memorialistica lui Slavici demistifică stereotipurile și funcționează ca o „etică a contactului”. Prejudecățile etnice, lingvistice sau confesionale sunt combătute prin pedagogie familială, competențe lingvistice și expunere constantă la diversitate. Orașe precum Arad și Timișoara servesc drept laboratoare sociale în care stereotipurile sunt reexamineate, iar identitatea se construiește între autoidentificare și heteroidentificare, între loialitate față de

comunitate și deschidere față de Celălalt. Diferența nu este negată, ci integrată, transformându-se într-o resursă de cunoaștere și conviețuire.

În ansamblu, analiza capitolului arată că opera lui Slavici și memorialistica sa oferă un model de identitate pluriplă, hibridă și negociată. Literatura devine instrument de mediere culturală și de construire a unei identități capabile să locuiască interfața dintre tradiție și modernitate, dintre etnic și cultural, dintre coduri colective și experiență individuală. Transilvania devine astfel spațiul Mitteleuropean ideal pentru înțelegerea complexității conviețuirii interculturale: un spațiu în care diferența este normă, iar literatura – mijlocul prin care această etică a conviețuirii se transmite, se memorează și se validează.

CONCLUZII

Epoca Junimii constituie un moment fundamental în definirea modernității culturale, sociale și politice a României secolului al XIX-lea, evidențiind o societate profund interculturală, în care diversitatea etnică, lingvistică și confesională nu se limitează la simpla constatare demografică, ci devine un catalizator al transformării identitare, al dialogului social și al afirmării culturale. România acelor ani, modelată de alipirea Dobrogei, de prezența semnificativă a comunității evreiești, de coloniștii apuseni și de influențele străine diverse, se conturează ca un spațiu de convergență culturală, în care interacțiunile cu alteritatea generează simultan tensiuni și oportunități de dezvoltare, obligând comunitatea la negocierea constantă a identității colective și la redefinirea valorilor tradiționale în raport cu modelele externe. Acest proces de interculturalitate nu este un fenomen pasiv, ci unul activ, în care literatura, publicistica, educația și implicarea civică devin instrumente esențiale pentru edificarea unei societăți capabile să transforme diferența într-o resursă creativă și identitară.

Cultura, în acest context, se dovedește a fi un proces dinamic, nu un set static de norme sau tradiții, fiind permanent supusă reinterpretării, negocierii și adaptării prin interacțiune socială și schimburi interculturale. Junimiștii au perceput importanța acestui echilibru între

tradiție și modernitate, între valorile autohtone și influențele occidentale, propunând o modernizare critică, rațională și echilibrată, care să permită integrarea progresului fără a compromite identitatea națională. În acest sens, Junimea a funcționat ca un veritabil laborator intercultural, unde literatura, critica, educația și implicarea civică se întâlnesc pentru a construi o societate capabilă să negocieze diferențele, să valorifice diversitatea și să construiască un model de modernitate ancorat în realitatea socială și culturală românească.

Identitatea, în viziunea junimiștilor, nu este privită ca un dat imuabil, ci ca un proces continuu de construcție, modelat prin interacțiune socială, discurs public și narațiune culturală. Aceasta performativitate a identității reflectă atât preocupările teoreticienilor moderni, cât și practica concretă a intelectualilor epocii, care au arătat că identitatea colectivă se afirmă prin educație, cultură și discurs, dar și prin capacitatea de a negocia contactul cu alteritatea. Titu Maiorescu devine, în acest sens, un punct central al modernității critice românești. Prin critica sa faimoasă asupra „formelor fără fond”, el avertizează asupra pericolului imitării superficiale a modelelor occidentale, promovând o modernizare organică, atentă la specificul românesc și orientată spre construirea unei identități sociale și culturale coerente. Activitatea sa literară, publicistică și civică oferă un model de identitate flexibilă, rațională și europeană, care reușește să integreze influențele externe fără a le permite să dilueze specificitatea culturală a României.

Mihai Eminescu, prin publicistica sa, continuă și aprofundează aceste preocupări, elaborând o narațiune națională și etnică care valorifică marginalitatea, alteritatea și hibriditatea culturală ca resurse pentru afirmarea identității colective. Textele sale jurnalistice demonstrează cum narațiunea poate fi un instrument de edificare simbolică a națiunii, dar și un mijloc de analiză critică a relației dintre România și presiunile externe sau modelele occidentale. Critica formelor fără fond, reluată și amplificată de Eminescu, evidențiază atât dinamica interculturalității, cât și necesitatea unei modernizări echilibrate, care nu se limitează la imitație, ci implică înțelegere, selecție critică și adaptare la contextul social și cultural românesc.

I.L. Caragiale ilustrează modul în care sensibilitatea interculturală se poate transforma într-o practică literară complexă și realist-satirică. Originea sa balcano-alogenă și educația europeană îi conferă o dublă deschidere: spre valorile occidentale, prin aprecierea marilor modele literare și dramatice, și spre tradițiile orientale, balcanice, ale copilăriei și mediului cultural în care s-a format. Această dublă orientare se reflectă în operele sale, care funcționează pe mai multe niveluri de lectură, capabile să surprindă realitatea cotidiană și fundamentele culturale ale acesteia. Prin tipologia lui Mitică și analiza satirică a societății bucureștene,

Caragiale demonstrează că cultura locală poate dialoga critic cu modelele europene, construind o identitate literară și socială coerentă, dar nu uniformizată, capabilă să reflecte complexitatea și ambivalența unei societăți în tranziție.

Ioan Slavici oferă un alt exemplu elocvent al influenței interculturalității asupra construcției identitare. Formarea sa într-un mediu transilvănean pluriethnic și pluriconfesional se reflectă în operele sale, în special în romanul *Mara*, unde alteritatea devine un instrument de testare a sinelui și a relației cu Celălalt. Memorialistica sa, în *Lumea prin care am trecut*, demonstrează că identitatea se construiește prin interacțiune, negociere și înțelegere, iar stereotipurile și prejudecățile pot fi depășite prin educație și dialog, transformând diversitatea într-o resursă pentru edificarea unei identități complexe, flexibile și capabile să funcționeze în spații pluriculturale.

Educația interculturală se relevă astfel ca un element central în consolidarea unei societăți moderne și armonioase. Ea depășește cadrul școlii tradiționale, integrând influențe multiple, de la mass-media la arte, sport și cultură, și se constituie ca un mecanism prin care valorile dialogului intercultural și ale conviețuirii democratice sunt transmise noilor generații. Experiența Junimii poate fi considerată un model timpuriu al educației interculturale, aplicată la nivel cultural, literar și civic, demonstrând că formarea unei societăți capabile să negocieze diferențele și să valorifice diversitatea începe prin educație și conștientizarea importanței dialogului cu alteritatea.

În ansamblu, epoca Junimii relevă faptul că România secolului XIX nu a fost un spațiu izolat, ci un teren fertil pentru dialog intercultural, hibridizare culturală și afirmare a modernității critice. Prin literatură, publicistică, educație și implicare politică, junimiștii au mediat influențele occidentale și balcanice, au negociat identitatea națională și au contribuit la formarea unei culturi europene, cu rădăcini locale puternice. Interculturalitatea a devenit astfel nu doar un fapt social, ci și un instrument de afirmare identitară, o resursă prin care diversitatea a fost transformată în valoare și marginalitatea în spațiu al reflecției, al rezistenței și al elaborării critice. Modelele propuse de *Junimea* rămân relevante și în prezent, oferind repere solide pentru analiza culturii, literaturii și educației contemporane și demonstrând că o societate capabilă să negocieze diferențele și să valorifice diversitatea poate atinge un echilibru între identitate și deschidere, între tradiție și modernitate, între specificul național și valorile universale europene.